

A hamvas kőrisfa (*Fraxinus crispa*) és annak egy érdekes betegsége.

Ezen fanemet tán a bakonyi kőrisfa névvel is jelezhetném, miután azt eddig csakis a Balaton északi partján emelkedő mészhegyeken és a Bakony déli mészköves oldalain és gerincein találtam. Hamvas kőrisnek merem nevezni azért, mert erre ezen fának rügyei és bimbóinak színe feljogosít.

A hamvas kőris rügyei ugyanis alakjukra nézve a közönséges kőris rügyeivel meglehetősen egyeznek, csakhogy kissé laposabbak és tojásdadabbak, csúcsrügyei háromcsúcsuak, mely csúcsok közül a két szélső hegyes és magasabban kinyuló a középsőnél, a középső pedig tompán tojásdad hegyű, végre kékes hamuszínűek.

A törzs kérge a közönséges kőrisfa kérgetől, mely ranczos, vagy inkább a törzs hosszában domborun barázdás, eltérőleg sima, és első tekintetre a bükkfa kérgeéhez hasonlít, csakhogy kissé világosabb színű és világosszürke foltokkal tarkázott, mely színét még az idősebb gallyakon is megtartja; fiatal hajtásainak színe világos olajzöld. Szijácsa fehér, ugy szinte gesztje is, holott a közönséges kőrisnél ezen farészek sárgásfehérek. Fája, mely erős, szívós és a közönséges kőris fájánál finomabb szálú és keményebb, emezétől eltérőleg azon sajátsággal is bír, hogy midőn a közönséges kőris fája néhány napra a levágás után megbarnul, a hamvaskőris fája azontúl is megtartja fényességét, sőt — a mint nekünk állították — még fehérebb lesz, ha a nap és eső behatásának kitétetik.

Levélzete a közönséges kőrisével teljesen azonos, csakhogy kissé világosabb zöld színű és lágyabb fogású, sőt, mintha az egyes levélkék kissé össze lennének zsugorodva.

Miután ezen kőrisfajt leginkább a molyhos- és csertölgy társaságában a közönséges kőris mellett találtam, alkalmam

volt ezeket egyszersmind növekvésük és törzsképzésük tekintetében is összehasonlítani, mi arra a meggyőződésre vezetett, hogy a hamvas kőris fiatal korában ugy amazokkal, miként a közönséges kőrissel is mindkét tekintetben lépést tart ugyan, mihelyt azonban 20—25 éves lesz, utóbbtól mindkét tekintetben jóval elmarad, s így hosszabb forda mellett ezekkel elegeesen mindig csak alállapot képezhet, miért is, valamint az alább megemlitendő betegségénél fogva is, csak áterdölési fát szokott adni, mely azonban kitünő kerékgyártó és szerzőszámfát szolgáltat. Fűrészáruk előállítására igen kitünő lenne, ha a kellő méreteket elérni bírná, mi azonban az általam megemlitett tenyészhelyen ritka eset.

Hogy növekvésében mennyire elmarad fajrokona és a cserfa megett is, ki fog tűnni, ha itt egy általam a veszprémi becslójáráshoz tartozó, a veszprémi püspökség hajmáskéri pagonyában felvett próbahold 55 éves cserminta-fáját 14.²⁹ cm. mellmagassági átmérőjével, és 11 méter magasságával, és a szinte 55 éves hamvas kőrist 9.⁹³ cm.-nyi mellmagassági átmérővel és 8 méter magasságával egymás mellé állítom, melyeknek elseje köbözve 0.¹⁰⁷⁸⁴⁶¹ t. k. méter, második pedig csak 0.⁰⁴³²⁰⁹⁴ t. k. méternyi fatömeget tartalmazott, tehát . . . 0.⁰⁶⁴⁶³⁶⁷ tömör köbméteérrel a hamvas kőris kevesebbet, mint ugyanazon koru cserfa. Az elegyarány, melyben ezen fanemek találtattak, volt 0.⁷ a cserfára és 0.³ a hamvas kőrisfára nézve. Megjegyzendő, miszerint a közönséges kőrisfát e vidéken a cserfával ugyanazon kor mellett lépésttartónak találtam.

A talaj tekintetében a hamvas a közönséges kőrisfával megegyezik, mert az erőteljes homokos agyagot szereti; megelégszik azonban a sekély agyagos homokkal és a sovány, mész-kavicsos, vagy a mint e tájon nevezik, a murvás talajjal is akkor, midőn fajrokona ezen már nem tenyészik, mely ta-

lajbani nagyobb válogatósságát ez utóbbi azzal is mutatja, hogy ugyanott, a hol egymás mellett élnek, a közönséges a kavicsos és sziklás helyeket soha fel nem keresi, hanem visszahuzódván a mélyebb talaju helyekre, a sziklás, sekély mészkavicsos helyeket fajrokonának engedi át.

De a hamvas kőrisknek ép ezen tulajdona és elégedettsége az, mely őt a Balaton és a Bakony vidékének mészsziklás pagonyaiban becsessé és figyelemre méltóvá teszi, mert ezen mészsziklás területeknek még oly helyein is tenyészik és fát képez, melyek nélküle valódi karsztféle kopár területekké lennének.

Gyökérzete nem mélyreható, de dúsan szétágazó, mint a közönséges kőriskfáé; sarjhajtási képessége pedig fölülmulja még emezét is.

Sajnos, hogy ezen figyelemre méltó fa oly sajátságos betegségnek van alávetve, mely azon állabokban, melyek a hamvas kőriskkel erősebb arányban elegyesek, temérdek kárt okoz.

Ezen betegség következőkép nyilvánul: mihelyt ugyanis a hamvas kőrisk életének 25—30-ik évét elérte, sima kérge a törzs hosszában két, fölfelé a törzs vastagságának arányában konvergáló, éles metszéshez hasonló repedést kap, mely repedések közti 4—5 cm. széles kéreg szíjformában háncsesal együtt a törzstől elválik, elszárad s végre leesik, hátrahagyván a fán ugyanoly szélességű és hosszúságú meztelenséget, melyet a fa beforrasztani nem lévén képes, eleinte befeketedik, később fehér korhanyt kap, mely az egész gesztet átjárván, a fa elhal.

Ezen repedések a derékon kezdenek mintegy 15—20 cm-nyi hosszúsággal mutatkozni, s terjednek úgy fel a koronának körülbelől egy harmadáig, valamint le is egész a gyökérzetig annyira, hogy azt még a talajban lévő részen is mintegy 5—6 centiméternyire észlelhetni.

Azon körülményből kiindulva, hogy ezen kóros jelenséget kisebb-nagyobb mértékben mindenütt észleltem ugyan, a hol csak a hamvas kőrist láttam, mindazonáltal legnagyobb mérvben találtam a déli és a délnyugati oldalakon, a keleti és északkeleti szeleknek kitett gerinczek közelében és ugyancsak ezen gerinczekeken is, azt hívém, miszerint ezen betegségnek oka más nem lehet, mint a fagy; miután azonban azt tapasztalám, hogy ezen repedezés a fa derekának nem kizárólag északi vagy északkeleti oldalán, hanem az ezekkel ellenkező oldalain is történnek, és mert gyakran a legvédettebb fekvésű termőhelyeken is nagymérvben fordulnak elő, véleményemet megváltoztatni kényszerültem; belátván, miszerint itt a baj okát másutt, s tán magában a szervezetben és a talajviszonyokban kell keresni inkább, mint pusztán a külbefolyásokban; minek megállapítására okvetlenül bővebb megfigyelés leendő szükséges, s minek keresztülvitelére — reményilem — sikerülend az ezen vidéken működő tisztelt szaktársaink közül némelyeket, p. Patzl Jenő rátóti főerdész urat, kit ezen ügy szinte igen érdekel, megnyerhetni. Addig is pedig, míg ennek kimagyarázása okszerű megfigyelések alapján megadatnék, felkérni bátorkodom tek. Fekete Lajos akadémiai tanár urat és barátomat, mint a ki tudtommal a növényzeti „Pathológiával“ is kiválólag foglalkozik, sziveskednék ezen kórjelenséget figyelmére méltatni, mely célból a legközelebbi alkalommal neki egy két ily körlepte hamvas kőris példányt átküldeni kötelességemnek ismerendem.

Hogy pedig ezen betegség okainak kifürkészése alapos eredményre vezessen, nézetem szerint meg kellene figyelni :

- 1-ör körülbelől mely korban szokott az beköszönni?
- 2-ör az évnek mely szakában? és micsoda időjárás mellett?
- 3-ör mily tenyészhelyen leginkább?
- 4-er a fatörzs mely oldalain jelentkezik leggyakrabban?

5-ör a két metszés-féle repedezés egyidejűleg jelentkezik-e, vagy azok egyike előbb látható a másikánál? végre

6-or vajjon ezen repedések a magról kelt és a sarjadzás útján keletkezett egyedeken egyaránt észlelhetők-e?

Szerény nézetem szerint ez ügyre nézve véleményt mondani bajos mindaddig, míg a feltett hat kérdésre nézve tisztában nem leszünk.

Azt hiszem, miszerint e 6 kérdés megfigyelhetése szempontjából czélszerű lenne több kisebb terjedelmű, különféle fekvésű és viszonyu próbatereket kijelölni és azokon a még meg nem támadott törzsekből többet e czélra különösen megjelölni.

Végül felkérem mindazon igen tisztelt szaktársakat, kiknek pagonyaiban a hamvas kőris tenyészik: sziveskedjenek ezen ügyet figyelmökre méltatva megfigyeléseik eredményét az „Erdészeti Lapok“-ban közzétenni.

Keszthelyen 1878.

Kabina János,
m. kir. kataszteri erdőbecslő.

„A gyapocsz irtása a Mária-családi közalapítványi erdőben“ című cikkhez.

Sokan nagy érdeklődéssel olvastuk V a d á s z f y Jenő szaktársunknak az „Erdészeti Lapok“ ez évi 1-ső füzetében megjelent fenebbi című cikkét, melyben szaktársunk közli, hogy az ottani 1580 kat. holdnyi erdőtestben már 1876. évben jelentkezett közönséges gyapoczhernyó, a következő 1877. évben e testből 310 holdnyi cser sarjerdőt teljesen lekopasztott,